

ЛОКАЛЕН ЕКОНОМСКИ
ПЛАН ЗА РАНЛИВИ
КАТЕГОРИИ НА ГРАЃАНИ,
ПОВРАТНИЦИ И ЧЛЕНОВИТЕ
НА НИВНИТЕ СЕМЕЈСТВА ЗА
ОПШТИНА ЧАИР

МАКЕДОНСКИ
ЦЕНТАР ЗА
МЕЃУНАРОДНА
СОРАБОТКА

GCERF
Global Community Engagement
and Resilience Fund

Оваа публикација е подготвена како дел од проектот „Пат кон отпорност и реинтеграција на ранливите семејства во заедницата“ што ја спроведува конзорциум од организациите: Македонски центар за меѓународна соработка-МЦМС, Нексус – Граѓански концепт, Иницијатива за европска перспектива-ИЕП, Хоризон Цивитас и Плеиадес. Проектот е поддржан од Глобалниот фонд за ангажираност и отпорност на заедницата-ГЦЕРФ.

Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на авторот и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на ГЦЕРФ или другите организациите што ја спроведуваат програмата.

Автор: Горан Велески

април - мај 2022

Содржина

Резиме	3
Методологија за изработка на локален економски план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратници и членовите на нивните семејства во општина Чаир	5
Основни податоци за општина Чаир	6
Ресоцијализацијата, рехабилитацијата и реинтеграција на повратниците и на членовите на нивните семејства	7
Економска реинтеграција – Стратешка цел и мерки	9
Идентификување на бариерите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства на пазарот на трудот	10
Кариерно насочување.....	10
Јакнење на квалификации и вештините поврзани со вработувањето	11
Субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија (социјално претпријатие) или општествено одговорни претпријатија	12
Самовработување	13
Препораки.....	14

Локален економски план за ранливи категории на граѓани вклучително повратници и членовите на нивните семејства за општина Чаир

Резиме

Различните форми на насилен екстремизам и радикализам се глобални појави со кои секое општество треба активно и одлучно да се спротивстави на локално, државно, регионално и меѓудржавно ниво. Регионот Западен Балкан е еден од најчувствителните региони, со оглед на негативното наследство од војните кон крајот на 20 век, испреплетени се различни интереси и влијанија, но и ризици од поларизација во општеството.

По враќањето на повратниците и членовите на нивните семејства, нужно се наметнува потребата од нивна реинтеграција во општеството, односно во средината во која живеат.

Реинтеграцијата е процес со кој повратниците и членовите на нивните семејства стекнуваат цивилен статус и добиваат одржливо вработување и приход. Кој во суштина претставува социјален и економски процес со отворена временска рамка.

Во согласност со потребите и предизвиците, пред кои е исправено нашето општество по доаѓањето на повратниците, евидентна е потребата од холистички пристап во однос на нивната интеграција во општеството. Систематско дејствување и волја за соработка на сите повикани општествени субјекти, се клучни за успешна реинтеграција. Систематското дејствување нужно наметнува потреба од подготовка на План и Програма за интеграција на повратниците и членовите на нивните семејства, кои детално временски и редоследно ќе ги предвидат активностите кои треба да бидат преземени, за успешно да се реализира планираниот процес.

Потребата од реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства бара посебен ангажман на „општеството во целина“, односно примена на сеопфатен и интегриран социјален одговор врз основа на партнерство помеѓу државните институции, локалната заедница, граѓанскиот сектор, верските заедници, академската заедница и медиумите. Процесот на дерадикализација, рехабилитација и реинтеграција на повратниците во општеството е сензитивен процес кој бара огромно внимание во процесот на креирање на програмите и плановите, како и активно вклучување на сите

повикани субјекти во процесот, како би се обезбедила успешна имплементација на процесот. Подеднакво треба да се третираат и членовите на нивните семејства кои биле со нив, како и со семејства чии членови починале на бојното поле или се водат како исчезнати.

Прифаќањето на повратниците и членовите на нивните семејства од страна на општеството, стекнување со образование, завршување на обуки за поголема конкурентност на пазарот на трудот и обезбедување на финансиски средства за започнување успешни микро-бизниси се главните предизвици кои стојат на патот кон успешна реинтеграција.

Работниот третман е еден од условите за успешна реинтеграција, кој треба да се реализира преку добро осмислени планови и мерки за економска (работна) реинтеграција со нивна активација на пазарот на труд, поддршка при и по вработувањето.

Активните политики на пазарот на трудот надополнети и прилагодени согласно со индивидуалните потреби, можат да имаат релевантно влијание во активацијата на пазарот на трудот и вработување.

„Врз основа на нашето искуство, би сакал да ги уверам оние кои се скептични за реинтеграцијата на нивните граѓани, дека резултатите постигнати преку процесите на рехабилитација се убедливи. Сепак, ова не е причина за славење. Процесите на рехабилитација се многу кривки. Тие бараат постојано секојдневно внимание од десетици специјалисти. Во некои случаи, може да ни бидат потребни неколку години за целосно да ги реинтегрираме луѓето во општеството. Треба да бидеме подготвени да ги придружуваме на овој тежок пат “.

-Oliya Ilmuradova, Director of Barkaror Hayot

Методологија за изработка на локален економски план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратници и членовите на нивните семејства во општина Чаир

Овој локален економски план за ранливи категории на граѓани е подготвен со систематско собирање, организирање и синтетизирање на достапните информации.

Истражувањето беше насочено кон разбирање за контекстот во земјата на национално и локално ниво, како и приоритетите и трендовите на економската интеграција на повратниците и членовите на нивните семејства.

Активностите вклучуваат анализирање на постојната литература, анализа на секундарни податоци и креирање референтна листа, така што сите документи се организирани и лесно достапни.

Анализата на постојната литература релевантна за економска интеграција вклучуваше: разгледување на постојната регулатива, стратешките документи, акциските и оперативни планови, извештаите за имплементација, новинарски текстови и сл. Исто така, се разгледуваше научна литература од практиките во другите држави и локални заедници кои се соочуваат со овој проблем.

По прегледот на постојната литература се започна со анализа на јавно достапните податоци, како што се демографските податоци, економските податоци, социјалните податоци, образовните податоци, како и податоците од пазарот на трудот. Податоците се користеа со цел да се согледа состојбата и да се предложат политики/мерки за економска интеграција, изработени врз основа на достапните податоци.

При изработката на Економскиот план за реинтеграција на локално ниво се користеа сознанијата од драфт-Истражувањето за потребите на пазарот на трудот за повратниците и нивните семејства, кое се спроведуваше во преодот пред подготовка на економските планови.

Основни податоци за општина Чаир

Општина Чаир се простира во северозападниот дел на Република Северна Македонија или во североисточниот дел од градот Скопје и зафаќа површина од 3,25 км². Положбата на општина Чаир во Скопската котлина е поволна, но истата не располага со доволна територија за развој на одредени индустриски зони. Општина Чаир е во постојан динамичен развој, како од економски, така и од демографски аспект. Во рамки на општината се лоцирани шест урбани целини: делови од Гази Баба, Дуќанџик, Стара чаршија, Топанско Поле, Циглана и Чаир.

Во однос на густината на населението, Општина Чаир е карактеристична по тоа што е најгусто населена општина во Северна Македонија, каде густината изнесува 16193 жители/ км². Густо населениот простор е причина поради која општината се соочува со проблеми од урбаната сфера, а посебно е детектиран проблемот на паркирање.

Според официјалните податоци од последниот попис на населението во 2002 година, во Општина Чаир има 17107 домаќинства, а бројната состојба на населението согласно пописот на население година изнесува 64 773 жители, од кои 32 374 се мажи, а 32 399 се жени. Општината Чаир се вбројува во групата на општини со висока стапка на наталитет и природен прираст. Популацијата која ја населува општината Чаир се карактеризира со значителни промени во демографската структура, во насока на зголемување на учеството на младите на сметка на повозрасното население.

Најголем дел од населението во Општина Чаир е од албанска национална припадност (57%), по што следуваат Македонци (24%), Турци(7%), Роми(5%), Бошњаци(5%), Срби (1%) и други (1%).

На територијата на општина Чаир има осум основни училишта, едно средно училиште и шест детски градинки.

Општина Чаир располага со две установи за социјална заштита. На територијата на општината се регистрирани две трговски друштва за вработување на инвалиди.

Ресоцијализацијата, рехабилитацијата и реинтеграција на повратниците и на членовите на нивните семејства

Реинтеграција како концепт подразбира збир на систематски активности кои се спроведуваат за повторно вклучување на поединецот во општеството, кој поради некоја причина е маргинализиран од него. Во случајов станува збор за една посебна категорија на граѓани која од најразлични причини заминале во Сирија и Ирак. Голем дел од нив се соочиле со многу трауматични ситуации и ужасите кои војната ги носи, па по враќањето во нивната матична држава неопходно е најнапред да им се овозможи психосоцијална поддршка, здравствена заштита, домување, но и да се подготви заедницата за нивно прифаќање.

Покрај законските обврски предвидени во националната легислатива, како правна рамка за регулирање процесот на реинтеграција, постојат и низа меѓународни инструменти кои наведуваат препораки и најдобри практики. Меѓу нив би го издвоиле документот „Малтешки принципи за реинтеграција на странски терористи-повратници борци“ (2016)¹, кој претставува иницијатива на Центарот за истражување на Хедаја и Меѓународниот институт за правда и владеење на правото, која предлага 22 принципи, според кои можат да се водат земјите во развојот на политики и програми за реинтеграција на повратниците. Од овој документ вреди да се издвојат неколку принципи:

- Спроведување на ефективни проценки за да се одреди најдобриот пристап за потребите на повратниците во програмата за реинтеграција (Принцип бр. 3)
- Органите за спроведување на законот играат клучна улога во успешноста реинтеграција (Принцип бр. 6)
- Програмите за реинтеграција треба да ангажираат различни мултидисциплинарни тимови од експерти, кои ќе работат во тесна координација со релевантните службеници (Принцип бр. 7)

Програмата за реинтеграцијата треба да биде дизајнирана на начин на кој ќе може да одговори на специфичните потреби на индивидуата врз која се спроведува третманот, затоа што секоја личност реагира различно поради различни физички, психолошки, интелектуални карактеристики и верувања. Програмите и плановите треба детално временски и редоследно да ги предвидат активностите кои треба да бидат преземени, за успешно да се реализира планираниот процес.

¹ Hedayah and The International Institute for Justice and the Rule of Law, “The Malta Principles for Reintegrating Returning Foreign Terrorist Fighters” (2016)

Еден од принципите на документот „Малтешки принципи за реинтеграција на странски терористи-повратници борци“ ја истакнува клучната улога на извршните органи врз успешноста на реинтеграцијата на повратниците и на членовите на нивните семејства. Притоа, важно е да се направи План за реинтеграција, кој ќе го спроведуваат службеници кои ќе поминат посебна обука за менаџирање на процесот на реинтеграција, со помош на која ќе можат соодветно да одговорат на потенцијалните закани, да воспостават комуникација и координација со сите субјекти кои ќе бидат вклучени во процесот на спроведување на програмата за реинтеграција. При реализација на Програмите и плановите за реинтеграција, особено важно е да се развијат партнерства со локалната заедница и граѓанскиот сектор кои можат да дадат значајна поддршка.

За успешно спроведување на програмата за рехабилитација и реинтеграција се нагласува потребата од дејствување на мултидисциплинарен тим, составен од правници, социјални работници, психолози, лекари, верски лидери како и претставници на граѓански организации, кои ќе соработуваат како во процесот на планирање, така и во процесот на реализација на програмата.

Креирањето на програми и планови за реинтеграција, ресоцијализација и рехабилитација треба да биде добро систематизиран процес (од методолошки и институционален аспект) и одржлив процес (обезбедени финансиски и човечки ресурси).

Економскиот план за интеграција на повратниците и на членовите на нивните семејства ги разработува мерките и активностите за економската реинтеграција, како посебен сегмент од целиот процес на реинтеграција, а во истиот ќе бидат опфатени и можностите за образовните квалификации и вештини кои би можеле да ги стекнат, како важен предуслов за да најдат вработување, но и за успешна целосна интеграција.

Економска реинтеграција – Стратешка цел и мерки

Планирањето на економскиот развој е клучна компонента на реинтеграцијата, со оглед на предизвиците за создавање работни места за повратниците и членовите на нивните семејства. Економската реинтеграција содржи две димензии:

- Подобрување на вработливоста: да се зголеми вработливоста на повратниците и членовите на нивните семејства преку интензивни обуки за вештини, кои се барани во локалните економии и преку подолготрајна поддршка на новите претприемачи (на пример преку менторство и услуги за деловна поддршка.)
- Зајакнување на инклузијата во локалната средина: да се создаде инклузивна економска средина за создавање работни места и развој на приватниот сектор.

Стратешка цел на планот за економска реинтеграција е обезбедување на можности за пристојно вработување и приходи на ранливите категории граѓани, вклучително повратници и членовите на нивните семејства.

Стратешката цел ќе се оствари преку услуги и мерки за активација на пазарот на трудот, како што се идентификување на бариерите на пазарот на трудот, советување и овозможување на информации за кариера, насочување кон формално и неформално образование, обуки во училишта и/или на работно место, развој на вештини потребни за барање работа, асистенција при барање на работа, субвенционирано вработување (субвенции на плати) и самовработување.

Дури и на највисоко институционално ниво и во централните институции, оваа тема е обработена на ограничен начин, не се подготвени и одобрени сите потребни планови/механизми за правилен третман на повратниците и на членовите на нивните семејства.²

Економските иницијативи на приватниот сектор во локалните заедници, би можеле да бидат насочени кон создавање можности за реинтеграција, кои исто така ќе бидат од корист за пошироката заедница, доколку преку овие иницијативи се зајакнат локалните економии.

Процесот на економската реинтеграција треба да придонесе кон:

- Навремено економско закрепнување и стабилизација на приходите,
- Креирање на работни места од локалната економија,
- Одржливо вработување и пристојна работа.

² драфт-Истражувањето за потребите на пазарот на трудот за повратниците и нивните семејства

Главни актери во економската интеграцијата на ранливите категории на граѓани вклучително повратници и нивните семејства на локално ниво се: Општина Чаир, Центарот за вработување-Скопје, локалните општествено одговорни претпријатија, локалните граѓански организации со социјална мисија (социјалните претпријатија), локалните понудувачи на сертифицирани обуки на возрасни, Центар за социјална работа-Скопје и средните стручни училишта на локално ниво.

Економскиот план за интеграција ги предвидува следниве мерки:

Идентификување на бариерите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства на пазарот на трудот

Анализата на бариерите на пазарот на трудот со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства треба да има индивидуален пристап. Во насока на нивно пристojно вработување, постојат повеќе можни бариери со кои може да се сочат, како што се: непостоење на адекватно образование, непостоење на работно искуство, потреба од грижа за членовите во фамилијата, лоша финансиска состојба, неформална работа, лимитиран пристап до образование, лимитирана здравствена и социјална поддршка, недостаток на информации за можностите, стигматизација, недостаток на можности за егзистенција, обесхрабреност и друго. Некои од овие лице се соочуваат со една, некои со две, а некои со повеќе бариери. Затоа е потребно е нивно навремено детектирање и креирање на планови за надминување на предизвиците за економска интеграција. За надминување на дел од бариерите за економска интеграција, постојат мерки на национално ниво, како што е Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот, но за жал овие лица не се препознаени како посебна ранлива група на пазарот на трудот во поголемиот дел од мерките.

Кариерно насочување

Кариерното насочување е процес кој вклучува многу повеќе активности од простото тестирање или едукација за изборот на достапни кариери или занимања. Напротив, тоа треба да биде добро дефиниран процес, преку кој ранливите категории ќе добиваат информации и поддршка за да може да направат реални избори за својата иднина во однос на кариерата, понатамошното образование и личните цели. Лицата треба да бидат активни учесници во процесот на дефинирање на нивните цели и чекорите кои треба да ги преземат за да ги постигнат целите. Исто така, лицата треба да ги добиваат информациите за целите кои може да ги постигнат во иднина и да се мотивираат да постигнат резултати.

Кариерното насочување може да вклучи различни области на интервенција, и тоа:

- Образование: оваа област се концентрира на давање алатки за донесување на соодветни одлуки во врска со нивното формално образование и поддршка за време на нивното образование.
- Стручно образование: оваа област се фокусира кон нивните способности, интереси и вештини во насока на пазарот на труд.
- Психосоцијални: оваа област се фокусира на помагање на ранливите категории да се запознаат себеси, да го откријат својот потенцијал и да донесат одлуки кои ќе им помогнат во нивната реинтеграција

Кариерното насочување е особено значајно за повторно ангажирање на пазарот на трудот. Ефективното кариерно насочување им помага на поединците да го достигнат својот потенцијал, економски да зајакнат и полесно да се интегрираат во општеството³. Кариерното насочување не треба да престане со вработувањето на лицата, имајќи во предвид дека истите може повторно да бидат невработени.

Општина Чаир преку блиска соработка со граѓанските организации, институциите (пр. Центарот за вработување, Центарот за социјална работа, локалните средни стручни училишта, центрите за образование на возрасни и др.) и работодавачите треба да обезбеди услуги за кариерно насочување преку кариерните советници.

Јакнење на квалификации и вештините поврзани со вработувањето

Образованието, стручната обука и доживотното учење се централни столбови на вработливоста, вработувањето и одржливиот развој на локалните претпријатија. Развојот на вештини е клучен за стимулирање на одржлива кариера, кој може да придонесе за олеснување на транзицијата од неформално во формално вработување.

Стручните обуки обезбедуваат развој на вештини во широк опсег на професионални области, преку учење во училишта и на работно место. Истите треба да бидат дизајнирани да ги изградат вештините и знаењата кај овие лица, кои се во линија со потребите на работодавачите. Овие обуки играат клучна улога во обезбедувањето подобра долгорочна вработливост⁴.

На ниво на општина Чаир, која е дел од Град Скопје постојат можности за обука кои се финансирани од државата и се составен дел на Оперативниот план за активни програми и

³ Investing in career guidance, revised edition 2021 – CEDEFOP.

⁴Vocational Education and Training (VET) and Adult Learning, OECD 2022.

мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот, кој го имплементира Агенцијата за вработување. Во 2022 година се планирани обуки за над 1.300 лица на ниво на држава.

Ранливите категории на граѓани во општина Чаир може да се обучат во секторите каде што има побарувачка за работна сила, како што се секторите: трговија на големо и мало, угостителство, поправка на моторни возила и мотоцикли, преработувачка индустрија, градежништво, транспорт и складирање и друго.⁵

Во Скопскиот регион има побарување за машински техничар, медицинска сестра, фармацевтски техничар, градежен техничар, продавач, касиер, возач на камион, келнер, шивач, магационер, готвач, бравар, заварувач, градежен работник, сидар, хигиеничар, работник за товар и истовар, помошник во кујна, земјоделски работник и др.

Дел од овие обуки се имплементираат од страна на Агенцијата за вработување, преку Центарот за вработување Скопје на локално ниво. Истите ги спроведуваат верификувани спроведувачи на обуки (средни стручни училишта, приватни претпријатија, стопански комори, занаетчиски комори и др.). На ниво на Град Скопје има над 100 верификувани обуки за квалификации или вештини. Видовите на обуки на локално ниво, во кои може да учествуваат овие лица и да се здобијат со потребните квалификации или вештини, може да видат на веб страната на Центарот за образование на возрасни на следниов линк [Листа на програми – TIS \(cov.gov.mk\)](#).

Субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија (социјално претпријатие) или општествено одговорни претпријатија

Субвенционирано вработување е активна политика на пазарот на трудот, која може да ја користат работодавачите и ранливите категории на невработени лица и претставува адекватна можност за повратниците и членовите на нивните семејства при вработување. Со оваа мерка се субвенционираат платите во период од 3 до 12 месеци и се влијае врз побарувачката за вработување. Финансиските средства помагаат за намалување на јазот во продуктивноста, така што работодавачите имаат голем интерес да ја користат мерката.

Субвенционираното вработување (Субвенционирање на плати) претставува активна мерка во Оперативниот план за активни мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2022 година, која ја имплементира Агенцијата за вработување, преку центрите за вработување на локално ниво. Во 2022 година со оваа мерка се планира да се опфатат околу 1.500 лица од различни ранливи категории на пазарот на трудот.

⁵ Анкета за потреба од вештини на пазарот на трудот во Република Северна Македонија за 2020 година

Во Оперативниот план се дефинирани ранливите категории кои тешко се вклучуваат во пазарот на трудот и тоа: долгорочно невработени лица (над 12 месеци во евиденција, со предност на невработени лица над 5 години), млади лица до 29 години, лица постари од 50 години, невработени лица на кои им престанал работниот однос во периодот на Коронавирусот COVID-19, повратници од странство поради кризата предизвикана од Коронавирусот COVID-19, лица корисници на гарантирана минимална помош, лица корисници на паричен надоместок по основ на невработеност, лица што имале статус на деца без родители и родителска грижа, жени-жртви на родово базирано насилство и жртви на семејно насилство, лица со попреченост, жени припадници на ромската етничка заедница и на останатите етнички заедници, лица припадници на ромската етничка заедница, лица на кои не им е решен статусот со лична документација, самохрани родители, родители на деца со пречки во развојот, родители на 3 и повеќе деца, родители на деца на улица, осудени лица по отпуштање од казнено поправна установа, бездомни лица, лица со незавршено средно или пониско образование и жени.

Самовработување

Самовработувањето е мерка со која може да се поддржат лицата кои сакаат да креираат сопствен бизнис или да го формализираат постојниот, преку грантови за опрема и материјали во износ од 5.000 евра. Мерката за самовработување може да претставува добра можност за пристап до капитал, во случај кога лицето поседува вештини за конкретни професии, како што се на пример фризер, козметичар, столар, чевлар, обучувач на странски јазици, сервисер на моторни возила и др.

Оваа мерка е дел од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот, кој го имплементира Агенцијата за вработување во соработка со Агенцијата за развој на претприемништвото. Огласот за учество во мерката се објавува еднаш до два пати годишно. Во 2022 година со мерката се планира бидат опфатени околу 2.000 лица.

Препораки

1. Процесот на економската реинтеграција треба да придонесе кон навремено економско закрепнување и стабилизација на приходите, креирање на работни места во локалната економија, одржливо вработување и пристојна работа. Истото може да се реализира преку учество во активните политики на пазарот на трудот, дефинирани во Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2022 година.
2. Ранливите категории на граѓани во општина Чаир, може да се обучат во секторите каде што има побарувачка за работна сила, како што се секторите: трговија на големо и мало, угостителство, поправка на моторни возила и мотоцикли, преработувачка индустрија, градежништво, транспорт и складирање и друго. Во Скопскиот регион има побарување за машински техничар, медицинска сестра, фармацевтски техничар, градежен техничар, продавач, касиер, возач на камион, келнер, шивач, магационер, готвач, бравар, заварувач, градежен работник, сидар, хигиеничар, работник за товар и истовар, помошник во кујна, земјоделски работник и др.
3. Лицата кои имаат знаење и афинитети за претприемништво, може да отворат сопствен бизнис, на пример фризер, козметичар, столар, чевлар, пекар, обучувач на странски јазици, сервисер на моторни возила и др., за што би биле поддржани со грант во опрема и материјали во износ од 5.000 евра.
4. Работодавачите кои се заинтересирани да вработат лице од ранливата категорија на граѓани вклучително повратници и членови на нивно семејство, може да добијат субвенции во износ од 19.000 денари месечно, како субвенција на платата на вработеното лице за период од 3, 6 или 12 месеци. Оваа мерка може да предизвика зголемување на побарувањето за вработување на целните групи.
5. Потребно е зајакнување и градење на поефективна соработка меѓу Општина Чаир, граѓанските организации со социјална мисија, локалните општествено одговорни претпријатија, Центарот за вработување Скопје, Центарот за социјална работа Скопје, локалните средни стручни училишта и провајдерите за образование на возрасни.